

FAOS beretning

2013

De åbne
markeder
og den danske
model

FaOS

Forskningscenter for
Arbejdsmarkeds- og
Organisationsstudier

SOCIOLOGISK INSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

FORORD

2013 var det sidste år i FAOS' femårige forskningsprogram *De åbne markeder og den danske model*. Selvom dette er en beretning for det sidste år – 2013 – er det alligevel her i forordet naturligt at kigge tilbage på hele perioden og fremhæve nogle tendenser i FAOS' virke.

Vi formulerede forskningsprogrammet i 2008, samtidig med at finanskrisen blev en realitet, mens dens konsekvenser på sigt var ukendte. Derfor fyldte krisen ikke meget i forskningsprogrammet, men kom til at gøre det i udfoldelsen af forskningsprogrammets projekter. Dels direkte ved at krisens betydning for den danske model blev analyseret, dels indirekte ved at krisen rammesatte mange af projekterne under forskningsprogrammets fire forskningsområder: 1) De politiske systemer, parterne og reguleringen, 2) Arbejdskraftmangel og arbejdsmarkedsinklusion, 3) Mod nye balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed samt 4) Nye ejerskabs-, samarbejds- og reguleringsformer.

Hvis vi ser på de emner, vi har forsket i under forskningsprogram 2009-13, er der i stor udstrækning tale om kontinuitet fra den foregående programperiode. Det har betydet et fortsat fokus på overenskomstfornyelserne i perioden indrammet af kriseårene. Dernæst organisationsudviklingen, hvor tabet af medlemmer i LO-fagbevægelsen og de såkaldte gule organisationers fremvækst blev et gennemgående tema. Andre emner, som vi fortsat prioriterede, var bl.a. trepartssamarbejde, den europæiske arbejdsmarkedsregulering, samarbejde og aftaler på virksomhederne samt multinationale virksomheder. Nye emner, der kom til i perioden, var fx problematikken om insidere og outsiders i forhold til den danske model. Et emne, som blev en del af vores forskning allerede i den forrige programperiode, men som i løbet af de sidste fem år er kommet til at fylde mere, er arbejdsmigration og herunder spørgsmålet om social dumping. Der er også emner, der er gledet i baggrunden i løbet af perioden. Flexicurity var således et væsentligt forskningsemne i starten af programperioden, men har fyldt mindre i de seneste år.

Metodemæssigt har vi i FAOS traditionelt lagt stor vægt på kvalitative metoder, især interview-analyser af beslutningsprocesser. Men i programperioden 2009-13 har vi fortsat udviklingen, og de kvalitative analyser er blevet suppleret med kvantitative (statistiske) analyser. Det har både betydet gennemførelsen af store survey-baserede undersøgelser og analyser byggende på registerdata. Dette er udtryk for en øget bredde i vores metodemæssige grundlag, som vi fortsat ønsker at udvikle fremover.

I løbet af programperioden har vi udviklet formidlingen af forskningen og vores netværk på flere måder. En af dem er, at vi har suppleret vores eftermiddagsseminarer og undervisning på Sociologisk Institut med nye arrangementstyper. Vi var i programperioden således vært for en stor international conference, den europæiske IIRA-kongres 2010 med 380 deltagere, og vi gennemførte for første gang et internationalt ph.d. kursus i 2009. Vi har endvidere introduceret arrangementer særligt for pressen, både i forbindelse med særligt udvalgte publikationer og som optakt til overenskomstfornyelser. I 2013 gennemførte vi vores første sommerskole om den danske model. Den var målrettet praktikerne på det danske arbejdsmarked og fik stor tilslutning. Endvidere kom vi i slutningen af programperioden på Facebook, og som vi omtalte i sidste års beretning er vores mailingliste vokset kraftigt, ligesom antallet af besøg på vores hjemmeside er steget markant de seneste år. I perioden har vi også lagt vægt på i højere grad at få vores forskning formidlet i internationalt anerkendte tidsskrifter, idet denne form for publicering er det primære kvalitetsstempel i den akademiske verden

og den primære kanal til at skabe akademisk opmærksomhed omkring forskningen. Det er en målsætning, som gradvist er blevet opfyldt, hvad opgørelserne i denne og tidligere beretninger vidner om.

Der vil kunne læses specifikt om vores øvrige aktiviteter for 2013 inde i beretningen. Her skal blot et enkelt forhold fremhæves: Hele tre FAOS-ph.d.'er forsvarede deres ph.d.-afhandlinger med succes i perioden november 2013 til januar 2014, og det er lykkedes os at få alle tre ansat i adjunkturer. Det er vi meget glade for og tilfredse med. Det sikrer et gradvist generationsskifte som følge af, at FAOS' stiftere – Jesper Due og Jørgen Steen Madsen – blev professorer emeritusser ved årsskiftet. Ansættelsen af de tre adjunkter medvirker dermed til, at FAOS også i årene fremover kan levere omfattende forskning om det danske arbejdsmarked.

Når det har kunnet lade sig gøre, skyldes det ikke mindst den økonomiske støtte, vi har fået. Finansieringen af FAOS' forskningsvirksomhed i programperioden 2009-13 har først og fremmest været sikret gennem en programbevilling fra Industriens Uddannelses- og Samarbejdsfond, Dansk Arbejdsgiverforening, LO, Bygge- og Anlægsbranchens Uddannelsesfond og Beskæftigelsesministeriet. Denne femårige finansiering er hjørnестenen i FAOS' forskningsvirke. Vi vil gerne benytte lejligheden til at takke alle for denne støtte. Vi vil endvidere takke de samme bidragsydere for at ville støtte vores forskning også i den kommende programperiode 2014-18, ligesom vi er glade for, at kredsen af bidragsydere nu udvides med Dansk Erhverv, HK/Privat og HK Handel.

København, marts 2014

Søren Kaj Andersen
centerleder, lektor, ph.d.

Mikkel Mailand
forskningsleder, lektor, ph.d.

Forord	1
Indholdsfortegnelse	3
1. Beretning for FAOS' forskningsvirksomhed 2013	5
Forskningsområde 1: De politiske systemer, parterne og reguleringen	13
Forskningsområde 2: Arbejdskraftmangel og arbejdsmarkedsinklusion	16
Forskningsområde 3: Mod nye balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed	18
Forskningsområde 4: Nye ejerskabs-, samarbejds- og reguleringsformer	20
EIRO og ERM	22
2. Økonomi og bemanding	23
3. Om FAOS	25
4. Publikationer 2013	28

1 BERETNING FOR FAOS' FORSKNINGS- VIRKSOMHED 2013

2013 var det femte og sidste år, FAOS arbejdede med forskningsprogrammet *De åbne markeder og den danske model*. Forskningsprogrammet blev primært finansieret af Industriens Uddannelses- og Samarbejdsfond (CO-industri og DI), Dansk Arbejdsgiverforening, Beskæftigelsesministeriet, Landsorganisationen i Danmark og Bygge- og Anlægsbranchens Uddannelsesfond (Dansk Byggeri og 3F). Pr. 1. januar 2014 påbegynder FAOS arbejdet med et nyt femårigt forskningsprogram, *Den danske model og presset fra internationalisering og differentiering*.

Arrangementer og undervisning

FAOS har i 2013 fortsat prioriteret at organisere eksterne aktiviteter som *arrangementer og undervisning*. Sådanne aktiviteter giver os mulighed for at præsentere vores forskning, samtidig med at en række eksterne parter – studerende, andre forskere, organisationsrepræsentanter mv. – kan udveksle og diskutere synspunkter om emner inden for FAOS' forskningsområder. FAOS kunne i 2013 slå dørene op for to ph.d.-forsvar (plus endnu et forsvar i januar 2014), to informationsmøder for pressen og – for første gang – et fuldt booket sommerkursus om den danske model afholdt som en del af Copenhagen Summer University. Dertil kom et par mindre seminarer. I det følgende har vi beskrevet vores arrangementer og undervisning i 2013.

Sommerkursus om den danske model – et fælles FAOS-projekt

Der blev diskuteret livligt i grupperne, da FAOS holdt sommerkursus om den danske model.

FOTO: NINI BROLØS HANSEN

For første gang prøvede FAOS kræfter med case-baseret undervisning på et kursus ved Copenhagen Summer University i august 2013. Alle videnskabelige medarbejdere underviste med udgangspunkt i cases, som de har fulgt tæt i deres forskning. Dermed kom kurset bredt omkring.

Den danske model for regulering af arbejdsmarkedet er under stigende pres. Vanskelige forhandlinger om OK 2013 i den offentlige sektor, kuldsejlede trepartsforhandlinger i 2012 og danske virksomheders brug af østeuropæisk ar-

bejdskraft er blot nogle af de seneste eksempler herpå. Men er modellen for alvor truet? Det var hovedspørgsmålet, da FAOS holdt sommerkursus under overskriften *Den danske model – under udvikling eller afvikling?*

Kurset var det største ved årets sommerskole på Københavns Universitet, og der var rift om pladserne. De 28 deltagere, der fik plads, kom fra flere forskellige fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer – 3F, DI, BUPL m.fl. – og det skabte basis for en bred og spændende debat.

I fem intensive dage underviste forskerne fra FAOS med udgangspunkt i en række konkrete og aktuelle cases. Emnerne var alt fra den danske models kerneelementer og overenskomstforhandlinger til det politiske system, EU og arbejdsmigration. Forskerne introducerede to forskellige cases pr. dag – fx CSC-konflikten og EU's Laval-dom om udstationerede arbejdstagere. Ofte blev undervisningen sat i perspektiv med indspark fra personer udefra, som i praksis havde været involveret i de anvendte cases, fx ledere eller tillidsrepræsentanter.

Undervisningen blev bygget op, så de forskellige cases dannede rammen om aktive øvelser med diskussioner, walk & talk og arbejde i grupper, der gik på tværs af de traditionelle interesser blandt deltagerne.

– I tilrettelæggelsen af kurset havde vi lagt vægt på, at undervisningen ikke kun skulle foregå som traditionel tavleundervisning, hvor deltagerne tilegner sig viden ved at lytte. Vi syntes, det var vigtigt, at deltagerne kom til at bidrage aktivt, og på den måde fik de også mulighed for at udvide deres netværk, fortæller lektor Anna Ilsøe, der sammen med Steen E. Navrbjerg stod for at koordinere kurset.

Koordinatorerne af sommerkurset, Anna Ilsøe og Steen E. Navrbjerg fra FAOS (til højre), sammen med underviser Christian Lyhne Ibsen fra FAOS.

FOTO: NINI BROLØS HANSEN

Efter kurset gennemgik FAOS deltager-evalueringerne. At dømme efter dem var deltagerne over en bred kam rigtig godt tilfredse.

– Vi er meget glade for de mange positive evalueringer, og på den baggrund besluttede vi at gentage succesen, siger lektor Steen E. Navrbjerg.

FAOS udbyder derfor kurset igen ved Copenhagen Summer University 2014. Her vil der blandt andet komme et par nye cases i spil.

Sommerkurset ”Den danske model – under udvikling eller afvikling?” finder i 2014 sted den 11.-15. august. Lektor Anna Ilsøe og lektor Steen E. Navrbjerg fra FAOS er kursusledere og kan kontaktes ved evt. spørgsmål. Læs mere om kurset på FAOS’ hjemmeside: www.faos.dk/arrangementer/den-danske-model---under-udvikling-eller-afvikling/

Læs mere om sommerkurset i 2013, og se videoklip og testimonials fra nogle af deltagerne på FAOS’ hjemmeside: www.faos.dk/arrangementer/kursus-den-danske-model---under-udvikling-eller-afvikling/

3 ph.d.'er i mål

I 2013 kunne FAOS fejre tre afsluttede ph.d.-projekter. I sidste halvdel af året afleverede Christian Lyhne Ibsen, Nana Wesley Hansen og Jens Arnholtz deres ph.d.-afhandlinger, og efter 3 velbesøgte ph.d.-forsvar kan de nu kalde sig adjunkter ved FAOS.

Projektemnerne spændte bredt: Christian Lyhne Ibsen undersøgte i sin afhandling mæglingsinstitutionernes rolle ved overenskomstforhandlinger, Nana Wesley Hansen analyserede det kollektive samarbejde mellem medarbejdere og ledere i to danske kommuner, og Jens Arnholtz fokuserede i sin afhandling på udstationerede arbejdstagere og i den forbindelse EU’s Laval-dom fra 2007.

Forligsinstitutionen hjælper til overenskomstforhandlingernes overlevelse

Koordinerede overenskomstforhandlinger indebærer en dobbelt målsætning om at reducere sociale risici for arbejdstagerne og kontrollere omkostninger for arbejdsgiverne. Løsningen af konflikter mellem forhandlingsparterne er alfa og omega. Og her spiller mæglingsinstitutionerne en helt central rolle, fastslår Christian Lyhne Ibsen i sin ph.d.-afhandling.

Overalt i den vestlige verden findes der institutioner for mægling eller voldgift ved tredje-part, som hjælper parterne med at nå til enighed. Alligevel er mæglingsinstitutionen – Forligsinstitutionen i Danmark – ofte overset i tidligere studier. Det retter Christian Lyhne Ibsen nu op på med afhandlingen *Consensus or coercion – Collective bargaining coordination and third party intervention*, som analyserer, hvordan mæglingsinstitutionerne spiller ind på processer og resultater ved koordinerede kollektive overenskomstforhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter.

FOTO: HANS JAKOB KIRK

De kollektive overenskomstforhandlinger kan bidrage til positive resultater for både arbejdsgivere og lønmodtagere. Men magtudøvelse er et centralt element i forhandlingerne, og kollektive overenskomstforhandlinger institutionaliserer magtrelationerne mellem aktørerne. Det handler om, at nogle aktører får andre aktører til at gøre noget, de ellers ikke ville have gjort. Og dermed kan forhandlingerne altså også give et negativt udfald for nogle aktører, understreger Christian Lyhne Ibsen. Når alt kommer til alt vil aktørens fortsatte støtte til overenskomstforhandlinger afhænge af, hvordan konflikter mellem dem løses, konkluderer afhandlingen.

Kommunernes organisatoriske hierarki styrer samarbejde

FOTO: HANS JAKOB KIRK

Det er ikke alene som hidtil antaget parterne og deres relation, som strukturerer det samarbejde, der finder sted i kommunerne – det er i lige så høj grad kommunernes organisatoriske hierarki, der er styrende for, hvordan praksis i samarbejdet er. Det konkluderer Nana Wesley Hansen i sin ph.d.-afhandling, der belyser det kollektive samarbejde i to danske kommuner i en tid med effektivisering.

Det formelle samarbejdssystem på det kommunale område kaldes for MED-systemet, og det er praksis i og omkring dette samarbejdssystem, der er omdrejningspunkt for ph.d.-afhandlingen *Kollektivt samarbejde under effektivisering*.

MED-systemet er tænkt som et enhedssystem, der skal integrere samarbejdet i kommunerne, men i praksis – viser afhandlingens analyser – eksisterer to samarbejdsformer på forskellige niveauer i organisationen.

I de to systemer handler parterne forskelligt. Ledere og medarbejderrepræsentanter handler strategisk i det politiske samarbejdssystem på centralt niveau, mens man i højere grad handler taktisk eller 'snarrådigt' ude i de enkelte produktionsenheder. Afhandlingen viser, at det 'snarrådige' samarbejde ude på arbejdspladsen i vidt omfang bidrager til opgaveløsningen under stramme økonomiske rammevilkår. Men hvis samarbejdet på det centrale niveau skal kunne understøtte opgaveløsningen i kommunerne, er det dog helt essentielt, at samarbejdet på de to niveauer kædes sammen, konkluderer Nana Wesley Hansen.

EU-dom om udstationerede har ændret magtbalance i EU

Regulering af udstationerede arbejdstagers løn og arbejdsvilkår er blevet et højpolitisk tema. EU-Domstolens Laval-dom i 2007 blev på mange måder skelsættende og fremstår i dag som en 'juridisk revolution', der har ændret fundamentalt ved magtbalancen i EU. Det konkluderer Jens Arnholtz i ph.d.-afhandlingen *A 'legal revolution' in the European field of posting – Narratives of uncertainty, politics and extraordinary events*.

Laval-dommen er de seneste år blevet et symbol på, hvordan EU udfordrer ar-

bejdstagernes rettigheder, og som sådan er dommen blevet genstand for en heftig juridisk, politisk og videnskabelig debat. I ph.d.-afhandlingen har Jens Arnholtz rekonstrueret de sociale processer, der omgav domsafsigelsen. Afhandlingen viser, at den enorme symbolske betydning, dommen har fået, ikke blot skyldes indholdet af selve kendelsen eller dens umiddelbare konsekvenser for reguleringen af udstationerede arbejdstageres vilkår. Også den politiske kontekst, den sociale opbygning af sagen og dens politiske efterspil har spillet en afgørende rolle i at få dommen til at fremstå som et symbol på, hvordan EU-domstolen legitimerer social dumping og undergraver arbejdstageres rettigheder.

FOTO: HANS JAKOB KIRK

Jens Arnholtz fastslår, at Laval-dommen er blevet et markant orienteringspunkt for den fremtidige europæiske integrationsproces.

Det var kulminationen på flere års hårdt arbejde, da de tre ph.d.-studerende kunne forsvare deres afhandlinger i slutningen af 2013 og begyndelsen af 2014. Christian Lyhne Ibsens ph.d.-forsvar fandt sted fredag den 8. november, Nana Wesley Hansen forsvarede sin afhandling fredag den 20. december, og Jens Arnholtz forsvarede i starten af det nye år – fredag den 31. januar 2014 – sin afhandling. Alle tre forsvar foregik på CSS, Københavns Universitet, og var efterfulgt af en reception og senere fest, hvor de nyudklækkede ph.d.'er blev fejret. Tillykke!

Alle tre ph.d.-afhandlinger kan købes hos Akademisk Boghandel, Øster Farimagsgade 5, 1353 København K. Læs mere om afhandlingerne på FAOS' hjemmeside:

www.nyheder.ku.dk/korte-nyheder/2013/samf/forligsinstitutionen_hjaelper_til_overenskomstforhandlingernes_overlevelse

www.nyheder.ku.dk/korte-nyheder/2013/samf/kommunernes-organisatoriske-hierarki-styrer-samarbejde

www.nyheder.ku.dk/korte-nyheder/2014/samf/eu-dom-om-udstationerede-har-aendret-magtbalance-i-eu

Ud over arrangementerne/undervisningen, som er beskrevet ovenfor, afholdt FAOS i løbet af 2013 to informationsmøder for pressen. Lige før jul – den 5. december – markerede FAOS starten på overenskomstforhandlingerne i 2014 med et informationsmøde for journalister, presse- og kommunikationsfolk. Godt 30 pressefolk mødte op for at høre FAOS' bud på, hvordan de forestående forhandlinger ville komme til at forme sig. Søren Kaj Andersen og Christian Lyhne Ibsen præsenterede deres optaktsnotat *Forligsmuligheder på den smalle sti ud af krisen* og de forventede hovedlinjer i overenskomstforløbet. En del af formålet med informationsmødet var også at orientere pressen om, hvor man kan finde relevante informationer, når forhandlingerne

ruller. Her spiller FAOS' temaside på faos.dk en vigtig rolle. På temasiden lægges det daglige resume om forhandlingerne, analyser og forskningsnotater, fakta-ark og en række nyttige links. Som noget nyt havde FAOS op til informationsmødet udbygget temasiden med en interaktiv tidslinje, som giver overblik over, hvad der sker hvornår i overenskomstforløbet. De forskellige dele af temasiden blev præsenteret af Anna Christine Schmidt fra FAOS.

Den 24. juni inviterede FAOS pressen til en præsentation af undersøgelsen *Danske virksomheders brug af østeuropæisk arbejdskraft*. Her fortalte Søren Kaj Andersen og Jonas Felbo-Kolding om resultaterne af den omfattende undersøgelse, der belyser de danske arbejdsgiveres motivation for og erfaringer med at bruge østeuropæisk arbejdskraft. Svar fra 829 virksomheder på et omfattende spørgeskema udgjorde hovedgrundlaget for undersøgelsen, der omfatter fem brancher: Landbrug, udvalgte dele af industrien (jern- og metalindustrien samt fødevarerindustrien), bygge og anlæg, hotel og restauration samt rengøring. Godt 20 repræsentanter fra pressen deltog i pressebriefingen. Undersøgelsen fik stor opmærksomhed i medierne, og ifølge en opgørelse fra Infomedia var den omtalt i hen ved 150 artikler og indslag i radio/tv i dagene omkring publiceringen.

FAOS arrangerede den 12. april i samarbejde med Sociologisk Institut, Københavns Universitet, et seminar for en delegation af 21 medarbejdere fra det thailandske arbejdsministerium. Emnet var *Den danske velfærdsstat og dansk arbejdsmarkedsregulering*. De thailandske gæster var på studierejse i Danmark for at lære den danske model nærmere at kende. Efter oplæg af Peter Abrahamson, Sociologisk Institut, og Anna Ilsøe, FAOS, blev den danske model diskuteret og sammenlignet med forholdene i Thailand. Den thailandske delegation spurgte blandt andet til de danske arbejdsmarkedsreformer i 1990'erne og 2000'erne og til det arbejdsretslige system i Danmark, som opererer særskilt fra de civile domstole. Thailand har også et særskilt konfliktløsningssystem for tvister mellem arbejdsgivere og arbejdstagere. Det er gratis for begge parter at få behandlet sager i den thailandske arbejdsret.

I efteråret afholdt Søren Kaj Andersen seminaret *Farvel til Flexicurity? Finanskrisens konsekvenser for det danske arbejdsmarked* i samarbejde med Department of Business and Politics på CBS. Her blev fremtidsperspektiverne for den danske flexicurity-model drøftet i dialog med cheføkonom Jan Kærraa Rasmussen fra LO og vicedirektør Fini Beilin fra DA. I debatten diskuterede parterne, om flexicurity er et overstået kapitel, og hvordan arbejdsmarkedsreguleringen medvirker til at styrke konkurrenceevnen. Seminaret blev afholdt på CBS den 20. november med ca. 30 deltagere.

I 2013 havde FAOS desuden besøg af gæste-ph.d. Torsten Geelan fra Cambridge University i England. Under sit ophold ved FAOS arrangerede han i forårssemestret en kursusrække ved Sociologisk Institut med titlen *The Sociology of Labour Markets*.

Publikationer

Ser vi på vores *skriftlige produktion*, har FAOS' samlede publicering i 2013 været 32 publikationer (38 i 2012). Omend det samlede antal er mindre end i 2012, er der i 2013 flere af de større publikationer, der hører under kategorien bøger og rapporter. Fordelingen var i 2013 4 publikationer i kategorien bøger og rapporter (2 i 2012), 6 forskningsnotater (10 i 2012), 15 videnskabelige artikler (19 i 2012) og 7 artikler i øvrigt (7 i 2012). En kategori, vi – som mange andre forskningsmiljøer – prioriterer højt, er internationalt anerkendte tidsskrifter (der tæller med under videnskabelige artikler). I 2013 lykkedes det at få offentliggjort 5 artikler i de internationalt anerkendte

tidsskrifter med 'peer review' (5 i 2012). I gennemgangen af forskningsprogrammet nedenfor, beskrives mere uddybende de enkelte publikationer fra 2013.

Formidling

Hjemmesiden er på mange måder FAOS' vindue til omverdenen. Forsiden indeholder forskningsnyheder i form af omtaler af vores nye publikationer samt en oversigt over kommende arrangementer og undervisning. Fra forsiden er der også indgange til temaer som for eksempel igangværende overenskomstforhandlinger, og man kan tilmelde sig FAOS' mailingliste og modtage nyhedsmails, når der udgives nye publikationer mv. I begyndelsen af programperioden – efteråret 2009 – lancerede vi en ny version af faos.dk. Et af vores mål var at udvikle hjemmesiden i retning af overskuelige og ensartede sider, en enkel struktur i venstremenuen og interaktiv grafik, hvilket skulle forbedre brugervenligheden og navigationsmulighederne. Denne målsætning står fortsat centralt og fungerer som rettesnor for vores arbejde med hjemmesiden.

Som et supplement til hjemmesiden fik FAOS i efteråret 2012 sin egen Facebook-profil. Her deler vi bl.a. nyheder om vores publikationer og arrangementer samt interviews med FAOS' forskere i radio/tv. Brugerne har mulighed for at modtage de seneste opdateringer ved at trykke 'synes godt om' på FAOS' profil, www.facebook.com/faos.dk. Pr. 1. marts 2014 er der 224, der 'synes godt om' FAOS, og tallet er fortsat stigende.

Et vigtigt element på hjemmesiden er boksen FAOS i medierne, som opdateres dagligt. Her ligger links til aviser, radio, tv eller andre medier, hvor FAOS' forskere optræder. En anden vigtig del af hjemmesiden – og en af de meste besøgte sider – er vores OK-temaside, som opdateres med resumeer, relevante links, analyser og fakta om overenskomstforhandlingerne. Som noget nyt har vi i forbindelse med opstarten på OK 2014 også lavet en tidslinje til temaside med de vigtigste datoer for forhandlingerne. Tidslinjen skulle gerne give et godt overblik over forløbet.

I 2012 oprettede vi et minileksikon på faos.dk, hvor vi har samlet en række korte og overskuelige tekster, der introducerer og definerer centrale arbejdsmarkedsbegreber. Begreberne er blandt andet udvalgt på baggrund af FAOS' temasider, og de er fundet via webstatistikken over søgninger på hjemmesiden. Det er meningen, at listen med begreber løbende udvides – pr. 1. marts 2014 omfatter listen 19 begreber.

2013 er det første år nogensinde, hvor det årlige besøgstal på faos.dk har rundet 100.000 (helt præcis 102.190 besøg) – det var et gennemsnit på 8.516 besøg pr. måned og langt over tallet for 2012 og tidligere år (6.646 besøg pr. måned i 2012). Besøgstallet toppede markant i foråret og slog rekord i april med langt over 10.000 besøg (13.169 besøg). Det høje besøgstal må blandt andet tilskrives de turbulente overenskomstforhandlinger i den offentlige sektor, som FAOS fulgte tæt. De var netop i foråret på sit højeste med lærerkonflikt og lockout.

Et andet vigtigt forum for FAOS' formidling er vores nyhedsbrev, *FAOS information*. I foråret 2012 lancerede vi en ny version af nyhedsbrevet med fornyet layout og et lidt ændret indhold. Vi arbejder løbende på at opfylde vores målsætning om, at nyhedsbrevet skal være overskueligt, relevant og visuelt appetitligt. Analyseartikler og artikler om FAOS' publikationer og projekter står centralt og præsenteres typisk i de længere artikler. Men der er også plads til lidt bredere reportager og interviews fra konferencer og arrangementer i Danmark såvel som udlandet. FAOS information fungerer i samspil med vores hjemmeside, og i tillæg til den trykte udgave af nyhedsbrevet laver vi også et e-paper, som rundsendes via e-mail. E-paperet giver god mulighed

for at koble nyhedsbrevet med hjemmesiden via links. Fra artikler mv. i nyhedsbrevet vil man således typisk kunne klikke sig ind på hjemmesiden, hvor man kan finde yderligere informationer og læse mere. FAOS information udkommer ca. tre gange om året og trykkes i mellem 300 og 400 eksemplarer.

Af andre væsentlige *formidlingsaktiviteter* kan nævnes, at vi i 2013 samlet set holdt omkring 75 oplæg og foredrag for bl.a. arbejdsmarkedsorganisationer og offentlige myndigheder samt ved konferencer, herhjemme såvel som i udlandet. FAOS' ansatte deltager i vidt omfang i den offentlige debat, som det fremgår af boksen FAOS i medierne på vores hjemmeside. Ca. 395 medieomtaler af FAOS – eller en af FAOS' ansatte – blev det til i 2013 (ca. 265 i 2012). Den store opmærksomhed om OK 2013 er med til at forklare de mange omtaler. Deltagelse i og organisering af eksterne konferencer, seminarer mv. var også blandt FAOS' aktiviteter i 2013. Desuden var FAOS i 2013 vært for udenlandske forskere, journalister, offentlige myndigheder og arbejdsmarkedsorganisationer, der var på studietur i Danmark. Blandt andet fik FAOS og Sociologisk Institut besøg af en delegation af medarbejdere fra det thailandske arbejdsministerium i april (se ovenfor). Endelig har FAOS-ansatte i løbet af året fungeret som 'peer reviewere' på videnskabelige artikler, ligesom vi har taget del i forskellige andre former for redaktionsarbejde på tidsskrifter mv.

Forskning

I det følgende skal *forskningsarbejdet* i 2013 gennemgås med udgangspunkt i forskningsprogrammets fire forskningsområder: A) *De politiske systemer, parterne og reguleringen*, B) *Arbejdskraftmangel og arbejdsmarkedsinklusion*, C) *Mod nye balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed* og D) *Nye ejerskabs-, samarbejds- og reguleringsformer*. Gennemgangen tager udgangspunkt i publikationer. Når der under et forskningsområde eller et projektemne ikke er nævnt publikationer, betyder det ikke nødvendigvis, at der ikke har været aktivitet i forbindelse med forskningsområdet/projektemnet, men blot at disse aktiviteter ikke har udmøntet sig i publikationer i året, der er gået.

Et overordnet formål med forskningsprogrammet er at belyse, hvordan balancen mellem fleksibilitet og sikkerhed i arbejdsmarkedsreguleringen udvikler sig – og hvordan den bliver påvirket af den finansielle krise. Her vil de stadig mere åbne markeder spille en rolle. Inden for EU-samarbejdet er der blevet sat fokus på udviklingen af det indre marked for serviceydelser. Og med vedtagelsen af EU's servicedirektiv blev der fra 2009 udvidede muligheder for at levere tjenesteydelser på tværs af EU-landenes grænser. Udvidelsen af EU med de øst- og centraleuropæiske lande satte sammen med den økonomiske højkonjunktur gang i mobiliteten mellem EU-landene, og mange østeuropæere er taget vestpå for at arbejde.

Vi må antage, at danske virksomheder bliver udsat for stadig større international konkurrence. Forskellige former for udenlandsk ejerskab af virksomheder vil også i stigende grad præge virksomhederne og påvirke medarbejder/ledelses-relationer og mulighederne for at skabe balancerede løsninger i reguleringen af vilkårene på de enkelte virksomheder. Vil det være muligt ikke bare at fastholde, men også udvikle flexicurity-tilgangen til arbejdsmarkedsreguleringen under de forværrede økonomiske konjunkturer? Og hvad vil den konjunkturrelle udvikling have af betydning for omfanget af arbejdsmigrationen?

Et væsentligt karakteristikon ved den danske model er den høje organiseringsgrad på lønmodtagersiden. I dag finder organiseringen af lønmodtagere og arbejdsgivere sted på et mere åbent marked, efter at Menneskerettighedsdomstolen i 2006 afviste brugen

af eksklusivaftaler. Det har udfordret enhedsfagbevægelsen samtidig med, at bl.a. den kristelige organisering af både lønmodtagere og arbejdsgivere har fået flere medlemmer. Hertil kommer, at stadig flere lønmodtagere vælger at stå helt uden for de faglige organisationer. Hvilke konsekvenser kan denne udvikling vise sig at få?

Parallelt til FAOS' to foregående forskningsprogrammer er det også i dette forskningsprogram en antagelse, at den danske model bevæger sig i retning af et multiniveaureguleret system, der afspejler den kompleksitet, som præger dagens og fremtidens arbejdsmarked.

Forskningsområde 1: De politiske systemer, parterne og reguleringen

Forskningsområde 1: De politiske systemer, parterne og reguleringen

Flere forhold påvirker den danske model på det overnationale niveau. Det gælder både juridisk bindende og ikke-bindende former for europæisk regulering, og det gælder arbejdsmigration. På nationalt niveau er det de tilbagevendende overenskomstfornyelser, den danske model mere generelt og modellens samspil med det politisk-administrative system, der er i fokus under dette forskningsområde. På det lokale niveau står det virksomhedsbaserede aftalesystem centralt.

Ligesom tidligere år har vi i 2013 fulgt overenskomstforhandlingerne – i første omgang forhandlingerne i den offentlige sektor i begyndelsen af året, i anden omgang optakten til forhandlingerne i den private sektor 2014 hen mod slutningen af året. Overenskomstforhandlingerne 2013 var præget af konflikten på undervisningsområdet og lockout. I løbet af foråret publicerede FAOS en række artikler og et længere notat relateret til forhandlingerne: Artiklen *Smalle forlig fører ingen vegne* af Mikkel Mailand i Politiken, artiklen *Arbejdstidsspørgsmålet – en tilbagevendende knast i lærernes overenskomstforhandlinger* af Mikkel Mailand og Nana Wesley Hansen i Fagbladet Folkeskolen, artiklen *Med lockouter skal land bygges* af Jesper Due og Jørgen Steen Madsen i Weekendavisen samt forskningsnotat nr. 133 af samme forfattere, *Med lockouter skal land bygges*. Efter afslutningen på forhandlingerne fulgte i efteråret to evaluerings-notater af Mikkel Mailand, der analyserede forløbet. Det ene notat, nr. 135, blev udarbejdet for BUPL med titlen *Arbejdsgivernes politik og adfærd, lønmodtagernes alliancer og organisationsformer*, det andet notat, nr. 136, blev udarbejdet for Gymnasieskolernes Lærerforening med titlen *Når man går foran – Gymnasieskolernes Lærerforenings deltagelse i OK13*. Som optakt til overenskomstforhandlingerne i den private sektor 2014 publicerede Søren Kaj Andersen og Christian Lyhne Ibsen forskningsnotat nr. 137, *Forligsmuligheder på den smalle sti ud af krisen*, der bygger på interviews med hovedforhandlerne om forhandlingssituationen og de forventede hovedtemaer ved overenskomstfornyelsen. Forskningsnotatet blev præsenteret på et informationsmøde for journalister, kommunikations- og pressefolk i december 2013 (se ovenfor).

Overenskomstforhandlinger, nærmere bestemt mæglingsinstitutioners rolle ved overenskomstforhandlinger, var emnet for Christian Lyhne Ibsens ph.d.-afhandling med titlen *Consensus or coercion – Collective bargaining coordination and third party intervention*. Ph.d.-forsvaret fandt sted på Københavns Universitet den 8. november 2013 (se ovenfor). Christian Lyhne Ibsen præsenterede desuden conference-papere *The Concept of Power in Collective Bargaining Coordination* på SASE's konference i Milano, juli 2013.

På ILERA's europæiske kongres i Amsterdam blev papere *The Labor Market Regimes of Denmark and Norway – A Parting of the Ways?* præsenteret. Papere sam-

menligner aftalesystemerne i Norge og Danmark med særligt fokus på udviklingen af flexicurity i Danmark siden midten af 90'erne. Det er skrevet af Steen E. Navrbjerg fra FAOS i samarbejde med Paul Gooderham, Karen M. Olsen og Christina Roe Steen, alle tre fra Norges Handelshøyskole.

Artiklen *Public service employment relations in an era of austerity: The case of Denmark* blev publiceret i det videnskabelige tidsskrift *European Journal of Industrial Relations*, vol. 19, nr. 4, december 2013. Her analyserer Nana Wesley Hansen og Mikkel Mailand, hvordan den offentlige sektor i Danmark er blevet påvirket af den økonomiske krise, og derefter sammenlignes med andre nordiske lande.

I august 2013 udbød FAOS for første gang et intensivt fem-dages kursus ved Copenhagen Summer University. Sommerkurset med titlen *Den danske model – under udvikling eller afvikling?* var lidt af et tilløbsstykke, og de 28 pladser var fyldt op længe inden tilmeldingsfristens udløb. Undervisningen var case-baseret og handlede om fremtiden for den danske model (se ovenfor). Derudover var FAOS sammen med Sociologisk Institut vært ved et seminar for 21 medarbejdere fra det thailandske arbejdsministerium i april 2013 (se ovenfor).

Projektemne 1:

Arbejdsmarkedsorganisationerne – medlemsudvikling og strukturtilpasning

Fagbevægelsen og a-kasserne mister medlemmer til den kristelige fagbevægelse, samtidig med at et stigende antal lønmodtagere vælger at stå uden for de faglige organisationer. Det faldende medlemstal betyder bl.a., at der i stigende grad kan sættes spørgsmålstegn ved enhedsfagbevægelsens legitimitet.

LO's medlemsforbund ligger i stigende grad i konkurrence om lønmodtagerne med alternative a-kasser og fagforeninger, de såkaldte gule fagforeninger, som sjældent er overenskomtbærende. Men hvem er det, der organiserer sig – eller ikke organiserer sig? Hvem melder sig ind i de gule fagforeninger? Og er der samme tendenser i de andre nordiske lande? Det er sådanne spørgsmål omkring organisering, der er omdrejningspunkt for to artikler fra april 2013: Artiklen *Gul eller Rød? Indførslen af frit valg på organisationsmarkedet* af Christian Lyhne Ibsen blev publiceret i tidsskriftet *Økonomi og Politik*, årgang 86, nr. 1, og på faos.dk publicerede samme forfatter samt Jesper Due og Jørgen Steen Madsen artiklen *Stigning i organisationsgraden for andet år i træk*.

I forskningsnotat nr. 132 med titlen *HK/Danmark – Hovedorganisationsundersøgelse* analyserer Søren Kaj Andersen og Christian Lyhne Ibsen muligheder og barrierer ved et fremtidigt hovedorganisationstilhørsforhold for HK. Undersøgelsen omfatter alle fire forbundssektorer, men med særligt fokus på HK/Kommunal. Forskningsnotatet blev publiceret i april 2013.

Konference-paperet *Importing Low Density Ideas to High Density Revitalisation* handler om, hvordan og hvorfor nogle danske fagforeninger anvender en såkaldt 'organizer model' i deres strategier for medlemsrekruttering. Paperet er forfattet af Jens Arnholtz og Christian Lyhne Ibsen fra FAOS i samarbejde med Flemming Ibsen fra CARMA, Aalborg Universitet. Paperet blev præsenteret første gang på en kongres i juli 2012 og igen i juni 2013 på ILERA's europæiske kongres i Amsterdam.

Projektemne 2:

Politisering af den danske model – hvordan stiller det parterne?

Tidligere tiders relativt skarpe opdeling mellem statens og arbejdsmarkedets parter

reguleringskompetencer er under opblødning. Den stigende indholdsmæssige bredde i overenskomsterne og hovedorganisationernes opprioritering af velfærdsrelaterede spørgsmål er blandt årsagerne hertil. Aktørerne i det politisk-administrative system har i stigende grad blandet sig i overenskomstforhandlingerne – det kan ses som en konsekvens af de flere velfærdsorienterede emner i overenskomsterne, men det rejser også spørgsmålet om, hvorvidt der generelt er en større politisk tilbøjelighed til at ignorere parternes selvregulering.

Inden for dette projektemne følges udviklingen i arbejdsdelingen, og der opstilles scenarier for den fremtidige udvikling: Er det lykkedes at skabe enighed om nye arbejdsdelinger mellem staten og parterne? Har den organisatoriske svækkelse af arbejdsmarkedets parter, særligt på lønmodtagersiden, allerede øget det politiske systems incitament til at inddrage flere områder i den politiske regulering – eller vil dette problem opstå på længere sigt?

I tilknytning til dette projektemne har Jesper Due og Jørgen Steen Madsen skrevet kronikken *20 år med den danske model* til Tidsskrift for Arbejdsliv nr. 1 2013 og debatindlægget *Forskellen på offentlig og privat i den danske model* publiceret på faos.dk i marts 2013.

Desuden anmeldte Mikkel Mailand sammen med Richard Deeg (Temple University, USA) og Alberto Martinelli (University of Milan, Italy) bogen *The Political Construction of Business Interests: Coordination, Growth, and Equality*. Anmeldelsen blev bragt i *Socio-Economic Review*, vol. 11, nr. 4, oktober 2013.

Projektemne 3:

Den danske model og virksomhederne – udfyldning af rammeoverenskomsterne

Den øgede bredde i overenskomsterne betyder sammen med decentraliseringen, at mange og meget forskelligartede overenskomstforhold skal udfyldes via lokalaftaler på virksomhederne. Det giver på den ene side mulighed for, at parterne selv kan aftale sig frem til og tilrettelægge ordninger, der er tilpasset de lokale forhold. Men på den anden side betyder det også, at der kan være betydelige forskelle på forholdene på virksomheder inden for samme område og branche. Helt overordnet vil analyserne inden for dette projektemne forholde sig til konsekvenserne for partssamarbejdet, herunder om udviklingen har ført til en styrkelse af partssystemet. Centralt står spørgsmålene: Hvordan bruger parterne lokalt nye muligheder i overenskomsterne? Er der andre reguleringsformer, der er barrierer for anvendelsen af elementer i overenskomsterne, fx EU-regulering? Og er der grupper, som bliver udelukket fra at bruge mulighederne lokalt?

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

Projektemne 4:

Den europæiske arbejdsmarkedsintegration – påvirkning og drivkræfter

Siden midten af 1990'erne har en del studier, både herhjemme og i udlandet, analyseret EU-reguleringens påvirkning af medlemsstaterne. De fleste af disse analyser har fokuseret på de forskellige reguleringstyper hver for sig. Men hvad er den samlede effekt af den europæiske regulering på de nationale arbejdsmarkedsmodeller, herunder den danske? I hvilket omfang er der sket en konvergens mellem modellerne, og i hvilket omfang er der tale om status quo eller udvikling af nye forskelligheder mellem modellerne?

Der er sat nye rammer for de nationale arbejdsmarkeder inden for EU med det euro-

pæiske fokus på videreudviklingen af et fællesmarked for service og tjenesteydelser og med EU-udvidelsen mod øst. Projektemnet drejer sig også om disse drivkræfter bag arbejdsmarkedsreguleringen og arbejdsmarkedsintegrationen.

I 2010 blev projektet *Slowing Down Social Europe?* sat i søen, og i august 2013 udkom den femte og opsummerende rapport i form af forskningsnotat nr. 134, *Slowing down Social Europe? The role of coalitions and decision-making arenas. Summary report*. Forskningsnotatet er udarbejdet af Mikkel Mailand og Jens Arnholtz. I tilknytning til samme projekt skrev de to forfattere konference-paperet *Coalition building, organisational inertia and variation by content – The struggle over European work and employment regulation*. Paperet blev præsenteret på både ILERA's europæiske kongres i Amsterdam, juni 2013, og på SASE's konference i Milano, juli 2013. Mikkel Mailand forfattede desuden artiklen *Slowing down Social Europe? The struggle over work and employment regulation* bragt i *Industrial Relations Journal*, vol. 44, nr. 3, maj 2013. Artiklen diskuterer ud fra en række cases EU-regulering inden for medbestemmelsesområdet og det beskæftigelsespolitiske område.

Projektemne 5:

Den danske models randområder – den ufuldstændige dæknings følgeproblemer

Det forhold, at omkring 20 procent af de danske lønmodtagere ikke er dækket af en kollektiv overenskomst, er en udfordring for den danske model. Denne udfordring bliver ikke mindre af, at flere og flere velfærdsgoder tilvejebringes gennem overenskomsterne. Stigning i arbejdsmigration og i antallet af enkeltmandsfirmaer samt en markant udvikling i antallet af vikarer har yderligere sat fokus på denne udfordring.

Fokus i projektemnet ligger på brancher (fx industrien, bygge- og anlæg, hotel og restauration, det kreative arbejdsmarked, universiteter, kultursektoren) såvel som på ansættelsestyper (vikarer, andre typer af midlertidigt ansatte, løntilskudsjob, konsulenter).

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

Forskningsområde 2: Arbejdskraftmangel og arbejdsmarkedsinklusion

Forskningsområde 2: Arbejdskraftmangel og arbejdsmarkedsinklusion

Den demografiske udvikling betyder, at Danmark sammen med størstedelen af de andre europæiske lande får stigende problemer med at skaffe tilstrækkelig med kvalificeret arbejdskraft. Samtidig er der fortsat store grupper i den arbejdsdygtige alder, der har en løs eller slet ingen tilknytning til arbejdsmarkedet – det gælder bl.a. for de gamle migrantgrupper, der siden 1960'erne er kommet hertil.

På EU-niveauet spiller direktiv- og anden regulering af det indre marked samt domstolsafgørelser en særlig rolle for dette forskningsområde. I forhold til den danske regulering inddrages eksisterende og nye bestemmelser i overenskomsterne, der særligt omhandler migranternes vilkår, ligesom den beskæftigelsespolitiske lovgivning og andre arbejdskraftrelaterede tiltag står centralt. Endvidere fokuseres der på virksomhedernes rekruttering af udenlandsk arbejdskraft via netværk, vikarbureauer og andre kanaler, men også arbejdsmarkedets parters rolle i lokale og regionale fora er genstand for analyse.

I kølvandet på EU-udvidelserne i 2004 og 2007 har de nordiske lande mødt nye udfordringer, når det gælder opretholdelsen af anstændige arbejds- og lønvilkår for arbejdsindvandrere og udstationerede arbejdstagere. I hele Norden spiller arbejdstilsynet en central, men varierende rolle, når det gælder bekæmpelsen af social dumping. I

rapporten *Arbejdstilsynenes roller, strategier og redskaber i arbejdet mot sosial dumping: En nordisk pilotstudie* præsenteres resultaterne fra et pilotprojekt og en første kortlægning af tilsynenes arbejde. Rapporten blev udarbejdet af Klaus Pedersen fra FAOS i samarbejde med Line Eldring fra Fafø, Norge, og Kerstin Ahlberg fra Stockholms Universitet. Den blev udgivet af Nordisk Ministerråd i april 2013.

Projektemne 1:

Arbejdsmigration – omfang, rekruttering og overenskomstregulering

De overordnede formål inden for dette projektemne er at beskrive og analysere, for det første omfanget af udenlandsk arbejdskraft, der kommer til landet, for det andet rekruttering og fastholdelse af arbejdsmigranterne, og for det tredje arbejdsmigrationens eventuelle konsekvenser for løn, ansættelses- og aftaleforhold.

Bogen *Danske virksomheders brug af østeuropæisk arbejdskraft* af Søren Kaj Andersen og Jonas Felbo-Kolding handler om arbejdsgivernes motivation for at bruge østeuropæisk arbejdskraft og den praksis, som virksomhederne har udviklet i relation hertil. I den omfattende undersøgelse blev mere end 10.000 virksomheder spurgt om deres brug af østeuropæisk arbejdskraft. På baggrund heraf blev 1.370 virksomheder interviewet nærmere om bl.a. motivation for til- eller fravalg og deres erfaringer med østeuropæiske arbejdstagere. Resultaterne blev offentliggjort i juni 2013, og i den anledning inviterede FAOS til pressemøde, hvor undersøgelsen og bogen blev præsenteret (se ovenfor).

En stor komparativ undersøgelse om østeuropæisk arbejdskraft i Norden blev publiceret i en rapport af Nordisk Ministerråd med bidrag af blandt andre Søren Kaj Andersen, Jens Arnholtz og Nana Wesley Hansen fra FAOS. Rapporten blev til i et internationalt samarbejde mellem ikke mindre end seks forskningscentre, og den blev udgivet i slutningen af 2013 under titlen *Labour migrants from Central and Eastern Europe in the Nordic countries – Patterns of migration, working conditions and recruitment practices*.

Østeuropæisk arbejdskraft var også emnet for to artikler i videnskabelige tidsskrifter: Artiklen *Labour market specific institutions and the working conditions of labour migrants: The case of Polish migrant labour in the Danish labour market* af Jens Arnholtz og Nana Wesley Hansen blev bragt i *Economic and Industrial Democracy*, vol. 34, nr. 3, august 2013. Artiklen *Udfordringen fra øst – Fagforeningsstrategier og den østeuropæiske arbejdskraft* af Søren Kaj Andersen og Jens Arnholtz blev bragt i *Økonomi og Politik*, årgang 86, nr. 1, april 2013.

Projektemne 2:

Beskæftigelsespolitikken – gør arbejdsmarkedets parter en positiv forskel?

Formålet med dette projektemne er at belyse, i hvilket omfang parterne formår at tilføje beskæftigelsespolitikken værdi, således at beskæftigelsespolitikken traditionelle dobbelte formål, at sikre arbejdskraft og modvirke langtidsledighed, lettere opfyldes. I den forbindelse er et centralt spørgsmål, hvordan parterne har imødegået den styrkede politisering, der er kommet til udtryk ved, at parternes formelle indflydelse lokalt og regionalt er svækket som følge af Strukturreformen. I hvilket omfang formår parterne at agere proaktivt for at kompensere for den svagere formelle inddragelse? Formår de fortsat at gøre en positiv forskel for politikken implementering? Og hvordan ser denne problemstilling ud i andre EU-lande?

Et andet fokus i dette projektemne er beskæftigelsespolitikken indhold. De gamle

migranter udgør en stadig større del af beskæftigelsespolitikens målgruppe, men er ikke blandt de grupper, som fagbevægelsen og arbejdsgiverorganisationerne traditionelt har bedst kontakt til. Gør parternes deltagelse i beskæftigelsespolitikken en positiv forskel for de gamle migranter, eller må parterne 'overlade' den reelle interessevaretagelse for denne målgruppe til frivillige organisationer?

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

Forskningsområde 3: Mod nye balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed

Forskningsområde 3: Mod nye balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed

Betegnelsen den danske model er i de seneste år blevet suppleret af den danske flexicurity-model, der beskriver kombinationen af liberale ansættelses- og afskedigelsesregler, generøse velfærdsstatsydelse og aktiv arbejdsmarkedspolitik. Flexicurity kan dog også betragtes som udtryk for andre dynamikker mellem fleksibilitet og sikkerhed i arbejdsmarkedsreguleringen. Centralt står her udviklingen i overenskomstsyste- met, hvor velfærdsemner som pension, uddannelse, barsel mv. giver en udbygget sikkerhed i sektoraftalerne, mens den udbyggede decentralisering i aftaleindgåelsen giver mulighed for fleksibilitet i tilrettelæggelsen af arbejdet på den enkelte virksomhed. Denne udvikling er forløbet hen over de seneste årtier – hvad vil karakterisere den videre udvikling af balancerne mellem fleksibilitet og sikkerhed i overenskomstsyste- met?

På overnationalt niveau er opfølgningen på de fælleseuropæiske principper for flexi- curity, der blev vedtaget i 2007, et centralt omdrejningspunkt for dette forskningsom- råde. Nationalt er forskydninger i balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed som følge af overenskomstfornyelser og lovrevisioner vigtige, ligesom læringsprocesser mellem de europæiske medlemsstater er det. Lokalt er trade-offs mellem lønmodtagere og ledelsen på virksomhederne i fokus, og her belyses betydningen af tillid mellem par- terne.

I tilknytning til dette forskningsområde har Trine P. Larsen fra FAOS i samarbejde med Pernille Tangaard Andersen (Syddansk Universitet) og Helle Holt (SFI) udarbej- det forordet til et temanummer af Tidsskrift for Arbejdsliv om sygefravær (nr. 2, juni 2013). Titlen var *Sygefravær i Danmark – en vedholdende udfordring for alle involve- rede parter*.

Projektemne 1:

Flexicurity på virksomheden – er det her kernen skal findes?

Med relativt moderate kompensationsrater for andre end de lavestlønnede og en rela- tivt omfattende ansættelsesbeskyttelse for funktionærgrupperne, er det spørgsmålet, om 'den gyldne trekant' er en dækkende og overbevisende beskrivelse af den danske flexicurity-model. Er flexicurity blot en illusion, eller skal kernen i flexicurity bare findes andre steder?

FAOS' forskning har vist, at en flexicurity-model som den danske ikke kan forstås uafhængig af den omfattende rolle, som overenskomstsyste- met spiller – og at der indgås flexicurity trade-offs på virksomhederne. En hypotese er, at centraliseret decen- tralisering giver gode muligheder for disse flexicurity trade-offs. En anden er, at det er i de tillidsbaserede relationer mellem ansatte og ledelse på virksomhederne, at nøglen til flexicurity ligger. Kan man gå så langt som til at sige, at det er disse forhold, der er kernen i den danske flexicurity-model? Hvilken rolle spiller social kapital for flexicu- rity på virksomhederne? Fordeles fleksibilitet og sikkerhed skævt mellem de ansatte? Og hvilke former for flexicurity trade-offs finder sted i virksomheder i det offentlige,

hvor sikkerheden i ansættelsen traditionelt er større end i det private?

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

Projektemne 2:

Den globale kamp om konkurrencedygtighed og social sikkerhed – hvad kan læres, og af hvem?

I 2008 udnævnte The Economist Danmark som det bedste sted at drive virksomhed, globalt set. Det fleksible arbejdsmarked spiller her en nøglerolle samtidig med, at høje niveauer for social sikkerhed, lønninger og skat ikke forhindrer Danmarks topplacering. Trods dette er spørgsmålet, om Danmark fortsat vil fremstå som rollemodel for den fremtidige regulering. I det globale perspektiv handler det om, hvorvidt nye vækstøkonomier præget af økonomisk liberalisme vil rette opmærksomhed mod den europæiske debat generelt og måske danske erfaringer mere specifikt. Der er under alle omstændigheder tegn på, at overvejelser om den sociale dimension ikke er fraværende i nye vækstøkonomier. Den modsatte vej rundt er det også spørgsmålet, hvilke erfaringer fra andre lande – EU-lande eller andre – der kan være relevante i forhold til den videre udvikling af dansk arbejdsmarkedsregulering.

I EU-institutionerne foregår der en løbende kamp om, hvilke visioner for arbejdsmarkedsregulering, Europa bør have. I den forbindelse er opmærksomheden omkring flexicurity på EU-niveauet øget i løbet af de seneste fem år og nåede sit foreløbige højdepunkt med de fælles principper for flexicurity i december 2007. EU-Kommissionen har understreget, at der ikke bare eksisterer flexicurity i Danmark og Holland, men at der også findes fx spanske og tyske flexicurity-politikker, der blot bygger på balancer mellem andre former for fleksibilitet og sikkerhed. Vil det være disse lande, snarere end Danmark, man vil hente inspiration fra i fremtiden? Og hvad betyder det for Danmarks status og indflydelse på den europæiske scene, hvis vi ikke længere kan sælge os med flexicurity-begrebet?

I tilknytning til dette projektemne blev seminaret *Farvel til Flexicurity? Finanskrisens konsekvenser for det danske arbejdsmarked* afholdt af Søren Kaj Andersen. Seminaret fandt sted på CBS i november og var ét i en række af seminarer afholdt under SONIC-projektet, som FAOS deltager i (se ovenfor).

Projektemne 3:

Arbejdsliv og familieliv – balancer på individniveau

Også på det helt individuelle plan er balancer mellem fleksibilitet og sikkerhed konstant nærværende som et spørgsmål om at få arbejdsliv og familieliv til at gå op i en højere enhed. Fleksible arbejdstider og den såkaldte kombinationssikkerhed, dvs. muligheden for at kombinere lønnet beskæftigelse med andre forpligtelser i privatsfæren (børnepasning, pasning af ældre), er blevet særlig relevant i de senere år. Derudover er der øget fokus på seniorordninger, som kan sikre den enkelte en mere glidende overgang til pensionisttilværelsen, og som samtidig kan fastholde seniorer på arbejdsmarkedet.

Under dette projektemne stilles spørgsmål som: Opstår der modsætninger mellem på den ene side målsætninger om at nedbryde stress og på den anden side det grænseløse arbejde? Åbner de nye former for kombinationssikkerhed rent faktisk muligheder for den enkelte, eller er der snarere tale om, at den enkelte bliver sat bagud i karriereforløbet? Det handler om, hvilke løsninger der findes på virksomhedsplan, hvilke muligheder og problemer løsningerne skaber for den enkelte, samt hvilken rolle

overenskomsterne og andre reguleringsformer spiller for de involverede parter. Mere overordnet kan det diskuteres, om den relativt veludbyggede familie- og ældrepolitik styrker den danske konkurrenceevne, fordi den giver rum for at udnytte de fleksibilitetsmuligheder, som der er åbnet op for i overenskomsterne.

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

Forskningsområde 4: Nye ejerskabs-, samarbejds- og reguleringsformer

Forskningsområde 4: Nye ejerskabs-, samarbejds- og reguleringsformer

Det er i det daglige samarbejde på virksomhederne, at reguleringsformernes værdi testes. Nye ledelsesformer og arbejdsorganiseringer, bl.a. i kraft af udenlandsk ejerskab, udfordrer til stadighed mulighederne i det eksisterende samarbejde, og det udfordrer videre op i systemet reguleringsmekanismer, både i overenskomster og i lovgivning. Omvendt spiller overenskomster, national lovgivning og EU-direktiver tilbage på virksomhederne som muligheder, udfordringer og begrænsninger.

Inden for dette forskningsområde er det på det overnationale niveau særligt EU-regulering som direktivet om de europæiske samarbejdsudvalg samt direktivet om information og høring, der er relevant at inddrage. Ligesom de frivillige aftaler om stress og om mobning og chikane spiller en rolle for regulering af arbejdsmiljøet. Nationalt står Samarbejdsaftalen centralt, men også overenskomstbestemmelser, som dem der i 2007 forbedrede de økonomiske vilkår for tillidsrepræsentanterne i industrien, spiller en betydelig rolle for partssamarbejdet på virksomhederne. På virksomheden drejer det sig om samarbejdsudvalgene og deres samspil med andre fora, om tillidsrepræsentanternes og sikkerhedsrepræsentanternes rolle, og om hvordan lovregulering på arbejdsmiljøområdet spiller sammen med anden regulering.

Projektemne 1:

Samarbejdet på virksomhederne – på vej mod nye former

Omkring hver fjerde virksomhed inden for industriens område, der kunne have et samarbejdsudvalg, har det ikke. Omvendt er der en række virksomheder, der ikke opfylder betingelserne for etableringen af et samarbejdsudvalg, men som ikke desto mindre har et dagligt uformelt samarbejde. Centralt for dette projektemne står spørgsmål som: Hvordan fungerer samarbejdsudvalgene i dag? Hvad karakteriserer de virksomheder, som ikke har et samarbejdsudvalg? Og hvilke former for alternative samarbejdsformer opstår?

I ph.d.-afhandlingen *Kollektivt samarbejde under effektivisering* undersøger Nana Wesley Hansen det kollektive samarbejde mellem medarbejdere og ledere i to danske kommuner. Afhandlingens hovedfokus er praksis i og omkring det formelle samarbejdssystem på det kommunale område, MED-systemet. Nana Wesley Hansen forsvarede sin afhandling ved et ph.d.-forsvar på Københavns Universitet den 20. december 2013 (se ovenfor). På baggrund af sin afhandling skrev Nana Wesley Hansen en kronik om *Det formelle medarbejderdemokratis tillidsskabende potentiale*, som blev bragt i Kritisk Debat i december.

I konference-papiret *Is there a Danish model in retail? – Labour-management cooperation and its effects on recruitment and retention* analyserer Anna Ilsøe og Jonas Felbo-Kolding, om og hvordan den danske model reproduceres lokalt inden for detailhandlen. Paperet tager afsæt i en undersøgelse af, hvordan ledere og medarbejdere i den danske detailhandel samarbejder om arbejdstid og uddannelse, og hvilken betydning det har for rekruttering og fastholdelse af medarbejdere. Paperet blev præ-

senteret ved ILERA's europæiske kongres i Amsterdam, juni 2013.

Projektet omhandler også specifikt tillidsrepræsentantens rolle, der har ændret sig markant i de senere år. I stadig større grad inddrages tillidsrepræsentanterne i strategiske beslutninger på virksomhederne, og i forlængelse af en generel decentraliseringsproces lægges flere opgaver ud til dem. Samtidig er en særlig udfordring for tillidsrepræsentanterne, at personalefunktionen (HR) i stigende grad tager over på de områder, som førhen blev varetaget af tillidsrepræsentanten. Under dette projekt undersøges det, om denne udvikling på sigt kan underminere en af de afgørende præmisser for virksomhedernes konkurrenceevne, nemlig samarbejdsrelationerne, eller om HR-funktionen og TR-funktionen vil komplementere hinanden.

I artiklen *Dealing with Alternatively Organized Workers: Recruitment and Retention Strategies among Danish Shop Stewards* undersøger Anna Ilsøe, hvordan tillidsrepræsentanter på to industrivirksomheder håndterer 'gule' kollegaer på arbejdspladsen. Artiklen blev publiceret i *Nordic Journal of Working Life Studies*, vol. 3, nr. 4, november 2013.

I en artikel i tidsskriftet *Economic and Industrial Democracy* belyser Steen E. Navrbjerg og Trine P. Larsen, hvordan tillidsrepræsentantens relation til kollegaerne ser ud i lyset af den økonomiske krise. Artiklen blev bragt under titlen *The economic crisis: Testing employee relations* i online version oktober 2013, den trykte version forventes udgivet i slutningen af 2014.

Projektet 2:

Arbejdsmiljøet – fra lovgivning til decentral aftaleregulering

Arbejdsmiljøet er i vid udstrækning blevet reguleret centralt og via lovgivning. Det har skabt ensartethed i sikkerhedskravene og deres opfyldelse. Men mange problemer med arbejdsmiljøet er decentralt funderet og kan være af meget forskellig karakter lokalt. Derfor er der inden for såvel det private som det offentlige blevet åbnet op for andre reguleringsformer med større inddragelse af de lokale parter, fx ved forsøgsordninger inden for industriens område og MED-systemet inden for det kommunale område og i regionerne. Hvilke former for samarbejde om arbejdsmiljøet er opstået i forlængelse heraf?

En række nye felter tegner sig på arbejdsmiljøområdet. Det psykiske arbejdsmiljø befinder sig i en gråzone mellem arbejdsmiljøområdet og samarbejdsområdet. I 2005 blev stress-aftalen en del af overenskomsterne på det offentlige område, og dermed blev vejen banet for decentrale vurderinger af problemer og løsninger. Hvordan er aftalen blevet modtaget lokalt? Hvilke tiltag tages lokalt uden om den centrale regulering for at løse psykiske arbejdsmiljøproblemer? Er der områder, hvor nye dagsordner delvist erstatter gamle dagsordner, fx det øgede fokus på sundhed? Disse spørgsmål forsøges besvaret under dette projekt.

Der er ikke udgivet publikationer under dette projekt i 2013.

Projektet 3:

Internationaliserede virksomheder – konsekvenser for beskæftigelse, løn og arbejdsvilkår

Det tiltagende åbne globale marked for investeringer har konsekvenser for lokale arbejdsmarkedsrelationer. På virksomhederne konfronteres medarbejdere og den lokale ledelse med nye samarbejdsformer, nye ledelsesformer og nye arbejdsorganiseringer. Kapitalfonde er en ejerform, som har fået betydelig bevågenhed i pressen i de senere

år, og kapitalfonde har været fremhævet som en særlig aggressiv ejerform, der potentielt ignorerer lokale traditioner for information og samarbejde. Hvilke konsekvenser har udenlandsk ejerskab og andre nye former for ejerskab for beskæftigelse samt løn og arbejdsvilkår på danske virksomheder? Bliver samarbejdsrelationerne berørt i en grad, så det påvirker mulighederne for at udnytte den fleksibilitet, som der er lagt op til i de stadig mere decentrale overenskomster? Hvorfor tager nogen multinationale selskaber danske overenskomster til sig, mens andre etablerer interne, koncernspecifikke alternativer?

Der er ikke udgivet publikationer under dette projektemne i 2013.

EIRO og ERM

Et væsentligt element i arbejdet med at analysere og videreformidle aktuelle udviklingstendenser i arbejdsmarkedsrelationerne er vores placering som dansk nationalcenter under European Industrial Relations Observatory (EIRO) samt European Restructuring Monitor (ERM). Begge er hjemmehørende under EU's agentur The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Det europæiske institut til forbedring af leve- og arbejdsvilkår) i Dublin. EIRO er blevet den hidtil mest omfattende og systematiske registrering af oplysninger om udviklingen af arbejdsmarkedsrelationerne i Europa.

Der er 29 nationalcentre tilknyttet EIRO, nemlig de eksisterende EU-lande plus Norge. FAOS har lige siden oprettelsen af EIRO i 1997 været det danske nationalcenter. I marts 2014 indgik FAOS en ny fireårig kontrakt med European Foundation.

I 2013 bidrog FAOS ved Carsten Jørgensen med 31 artikler og analyser til EIRO/ERM, bestående af 6 *double information updates* om udviklingen i de danske arbejdsmarkedsrelationer samt en enkelt *annual review* om begivenhederne på arbejdsmarkedet i 2013. Dertil kom 2 *annual updates* om hhv. løn og arbejdstid samt 7 *comparative analytical reports*, dvs. landestudier af udvalgte emner med hovedvægten lagt på arbejdsmarkedsrelationerne. I 2013 var emnerne: Social dialog i centraladministrationen, virkninger af den demografiske forandring, ligestilling i hovedorganisationerne, mekanismer i løndannelsen, lønudviklingen i det 21. århundrede, social dialog i smv'er samt social dialog inden for erhvervspolitikken.

Dertil kom den nu årlige opdatering af den danske *Industrial Relations-profil*. Disse IR-profiler er meget besøgte på EIRO's hjemmeside, når det drejer sig om at få et kort fagligt indblik i, hvad der foregår på arbejdsmarkedet i EU-landene.

Derudover blev der udarbejdet 6 *representativeness studies* af udvalgte sektorer. Disse studier er bestilt af Kommissionen, som er i færd med en opdatering af de organisationer på nationalt og europæisk niveau, som kan anerkendes som deltagere i den europæiske sektordialog.

Desuden har FAOS leveret 3 *comparative analytical reports* om forskellige processer i forbindelse med virksomhedernes omstrukturering til European Restructuring Monitor (ERM), der opstod som selvstændigt observatorium i 2002. Emnerne var de unges adgang til økonomisk støtte, omstrukturering i den offentlige sektor samt geografisk arbejdsmobilitet.

Alle studier samt FAOS' bidrag til EIRO og ERM kan ses på vores egen hjemmeside eller via www.eurofound.europa.eu.

2 ØKONOMI OG BEMANDING

FAOS-bevillinger 2013

Programbevillingen	
Industriens Uddannelsesfond (CO-industri og DI)	2.500.000 kr.
Dansk Arbejdsgiverforening	2.000.000 kr.
Beskæftigelsesministeriet	1.300.000 kr.
Landsorganisationen i Danmark	500.000 kr.
Bygge- og Anlægsbranchens Uddannelsesfond	340.000 kr.
Supplerende bevillinger	
Supplerende bevillinger i alt	3.218.000 kr.
Bevillinger i alt	9.858.000 kr.

En programbevilling af den angivne størrelsesorden (6.640.000 kr. pr. anno) har gjort det muligt i løbet af den femårige programperiode at gennemføre forskningsprojekter med relation til langt størstedelen af de projektemner, der er indeholdt i forskningsprogrammet *De åbne markeder og den danske model*. Det har dog også været målet at styrke både dybden og bredden i forskningsvirksomheden ved supplerende bevillinger i løbet af perioden. Og som det fremgår af skemaet, lykkedes det i 2013, som i de foregående år, at skaffe supplerende bevillinger. De supplerende bevillinger i 2013 udgør 33 procent af de samlede bevillinger.

De supplerende bevillinger fordeler sig på følgende projekter: Som nationalt center for *European Industrial Relations Observatory (EIRO)* modtog FAOS i 2013 en bevilling på 582.000 kr.

Det EU-finansierede projekt *Social dialogue and the public services* genererede indtægter for 21.000 kr., mens et andet EU-finansieret projekt *Employment practices in multinational cooperations* gav FAOS 25.000 kr. Derudover modtog FAOS i 2013 449.000 kr. til ph.d.-projektet *Lokale forhandlinger i den offentlige sektor* fra KL og KTO. Projektet *Hovedorganisationsanalysen*, gennemført for HK, bidrog med 300.000 kr. LO-projektet *Udviklingsprojekt om psykisk arbejdsmiljø* bidrog med 150.000 kr. i 2013, mens *Grundbog for tillidsrepræsentanter i LO*, også finansieret af LO, bidrog med 198.000 kr. *Den danske model i detailhandlen*, finansieret af Dansk Erhverv og HK Handels uddannelses- og samarbejdsfond, leverede indtægter for 419.000 kr. Projektet *Globaliseringens betydning for magisterarbejdet*, der gennemføres for Dansk Magisterforening, stod for indtægter på 255.000 kr. Et projekt om OK 2013 gennemført for GL, *GL's evaluering af OK-13*, repræsenterede indtægter for 144.000 kr., mens et andet projekt om samme emne gennemført for BUPL, *Arbejdsgivere, alliancer og organisationsformer – evaluering af OK-13*, gav 55.000 kr. Det Nordisk Råd-finansierede projekt *NordMod 2030* bidrog med 100.000 kr. Endelig gav sommerskolen på Københavns Universitet, *Den danske model – under udvikling eller afvikling?*, indtægter for 520.000 kr. i 2013.

Bemanding

FAOS' medarbejderstab tæller ved begyndelsen af 2014 fortsat 14 ansatte, heraf 13 fuldtidsansatte og 1 på deltid. Der er 7 videnskabelige medarbejdere på professor-/lektorniveau, 3 adjunkter, 1 videnskabelig assistent, 1 forskningsfuldmægtig/EIRO-koordinator, 1 informationskoordinator og 1 administrativ medarbejder.

2013 var året, hvor de tre ph.d.-studerende Christian Lyhne Ibsen, Nana Wesley Hansen og Jens Arnholtz færdiggjorde deres afhandlinger og efterfølgende blev adjunkter ved FAOS (sidstnævnte dog først fra februar 2014). Med årsskiftet 2013/2014 fik Anna Ilsøe titlen lektor (fremfor adjunkt), og de to professorer Jesper Due og Jørgen Steen Madsen blev emeritusser.

I 2013 var FAOS desuden vært for en gæste-ph.d. Ph.d.-stipendiat Torsten Geelan fra Cambridge University var tilknyttet FAOS indtil efteråret.

FAOS har ud over medarbejderstaben 3 associerede – tidligere medarbejdere eller andre, som vi fortsat ønsker en tæt relation og en stærk tilknytning til.

Medarbejderliste

Søren Kaj Andersen, centerleder, lektor, ph.d.

Mikkel Mailand, forskningsleder, lektor, ph.d.

Jesper Due, professor, fil.dr., emeritus

Jørgen Steen Madsen, professor, fil.dr., emeritus

Steen E. Navrbjerg, lektor, ph.d.

Trine P. Larsen, lektor, ph.d.

Anna Ilsøe, lektor, ph.d.

Jens Arnholtz, ph.d.-stipendiat, cand.scient.soc. (adjunkt, ph.d. pr. 1. februar 2014)

Nana Wesley Hansen, adjunkt, ph.d.

Christian Lyhne Ibsen, adjunkt, ph.d.

Jonas Felbo-Kolding, videnskabelig assistent, cand.scient.soc.

Carsten Jørgensen, forskningsfuldmægtig, cand.phil.

Anna Christine Schmidt, informationskoordinator, cand.mag. / Mads Christoffersen, informationskoordinator, cand.mag. (barselsvikar indtil februar 2013)

Anna Sonne Eriksen, administrativ medarbejder, advokatsekretær

Desuden har *Anne Marie Boesen* og *Anna Paarup Kylling* været ansat som studentermedhjælpere ved FAOS i 2013.

3 OM FAOS

FAOS – Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier – er et forskningscenter ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet. FAOS har specialiseret sig i studiet af arbejdsmarkedsforhold i dansk, nordisk og europæisk sammenhæng. FAOS blev etableret som center pr. 1. januar 1999, men har fungeret som en forskningsgruppe ved Sociologisk Institut siden 1. januar 1990.

I perioden fra 1. januar 1999 til 31. december 2003 var omdrejningspunktet for FAOS' arbejde forskningsprogrammet *Mod multiniveauregulering af arbejdsmarkedsrelationerne*, der blev finansieret af en grundbevilling fra Beskæftigelsesministeriet og Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og derudover af en række supplerende bevillinger.

Den følgende femårige programperiode løb fra 1. januar 2004 til 31. december 2008. Titlen på forskningsprogrammet for denne periode var *Internationalisering, multiniveauregulering og den danske model*. FAOS' forskningsvirksomhed blev under dette program finansieret af en grundbevilling fra dels Industriens Uddannelsesfond (CO-industri og Dansk Industri), Dansk Arbejdsgiverforening og Bygge- og Anlægsbranchens Uddannelsesfond, dels Beskæftigelsesministeriet.

Den 1. januar 2009 begyndte en ny femårig programperiode, der stoppede med udgangen af 2013. FAOS' forskningsprogram for denne periode, *De åbne markeder og den danske model*, er beskrevet i afsnit 1.

FAOS' formål

Målsætningen for FAOS' forskningsvirksomhed kan opstilles i følgende fem punkter:

- at bidrage systematisk og inden for en bred videnskabelig teoretisk-analytisk ramme til den grundlæggende viden om arbejdsmarkedsrelationer og en dybere forståelse af den komplekse udvikling, der finder sted på arbejdsmarkedet i en periode kendetegnet ved store ændringer. Denne viden skal opbygges ved gennemførelsen af empiriske og teoretiske studier i et dansk, europæisk og globalt perspektiv.
- at bidrage til og vedligeholde tætte forbindelser med beslægtede forskningsmiljøer ikke mindst i andre europæiske lande, bl.a. ved at deltage i fælles internationale komparative forskningsprojekter.
- at bidrage til uddannelse af ph.d.-studerende, som arbejder med emner, der relaterer sig til arbejdsmarkedet og arbejdsmarkedsrelationerne.
- at give adgang til materiale om forhold på arbejdsmarkedet og dække behovene hos parter, der er interesseret i mere teoretiske aspekter af emnet, og parter, hvis hovedinteresse er at omsætte denne viden til praksis. Med hensyn til det sidste skal bemærkes, at centret skal have en løbende dialog med arbejdsmarkedets parter og med relevante administrative/politiske institutioner.
- at formidle resultaterne af arbejdet til bredere kredse.

De to spor

På baggrund af denne målformulering bevæger FAOS' forskningsvirksomhed sig i to sideløbende spor. Det *første spor* er på det nationale, lokale og internationale niveau at registrere og analysere de aktuelle tendenser i arbejdsmarkedsrelationernes udvik-

ling – som fx analyser af de skiftende overenskomstforhandlinger og den sociale dialog i EU. Resultaterne præsenteres løbende og er en væsentlig del af vores aktiviteter, bl.a. fordi de har direkte relevans for aktørerne i organisationerne, virksomhederne og det politisk-administrative system.

Det *andet spor* er arbejdet med konkrete forskningsprojekter, dvs. teoretisk og empirisk baserede undersøgelser, som går mere i dybden end de aktuelle analyser, og som for FAOS som forskningsinstitution naturligvis er grundlæggende.

Begge spor er dog nødvendige for os. De udgør sammenhængende processer, der gensidigt beriger hinanden. De mere omfattende teoretiske og empiriske undersøgelser er i høj grad forudsætningen for, at de aktuelle analyser kan kvalificeres, fordi de derved kan bygge på et overblik over de lange linjer i arbejdsmarkedsrelationernes udvikling, ligesom forskningsprojekternes komparative metode, hvor forholdene i Danmark sammenlignes med tilsvarende forhold i andre lande, bidrager til at kvalificere vores viden om den danske aftalemodel. Og omvendt forudsætter forskningsprojekterne en forudgående viden om aktuelle organisations- og forhandlingsforhold.

Vi bevæger os sagt på en anden måde i et forskningsfelt, hvor en kontinuerlig kontakt med aktørerne på området er af uvurderlig betydning, og derfor har det hos FAOS høj prioritet at sikre en løbende formidling af forskningen både gennem skriftlige og elektroniske medier, herunder vores hjemmeside, og gennem mundtlige bidrag som oplægsholdere på diverse konferencer og møder. Netværksdannelse er således et nøgleord i forskningsvirksomheden, både i forhold til aktørerne i organisations- og aftalesystemet og i forhold til såvel danske som internationale forskere.

Vægten på den komparative tilgang betyder, at ikke mindst forbindelserne til forskere i en række andre lande kontinuerligt udvikles.

FAOS' referencegruppe

Det har siden første halvdel af 1990'erne været kutyme, at FAOS en gang årligt holder et halvdags-seminar med deltagere fra bidragsgivende organisationer og institutioner samt andre relevante repræsentanter fra aktørerne i den danske model. Her er aktuelle problemstillinger blevet behandlet i sammenhæng med en orientering om FAOS' forskningsvirksomhed. Med programperioden, der startede 1. januar 2004, blev der foretaget en formalisering af denne form for kontakt gennem nedsættelsen af FAOS' referencegruppe, der består af repræsentanter fra de organisationer, fonde og offentlige institutioner, der bidrager til FAOS' programbevilling.

Referencegruppen fungerer som et dialogforum, der løbende agerer sparringspartner i forbindelse med vores overvejelser om realiseringen af det femårige forskningsprogram. Referencegruppen samles formelt en gang årligt til en drøftelse af forskningsvirksomheden, men derudover er der kontinuerlige bilaterale kontakter.

FAOS' referencegruppe bestod i 2013 af følgende repræsentanter:

Administrerende direktør *Jørn Neergaard Larsen*, DA

Vicedirektør *Povl-Christian Jensen*, DA

Formand *Harald Børsting*, LO

Udviklingschef *Morten Madsen*, LO

Formand *Claus Jensen*, CO-industri

Daglig leder, organisationssekretær *Arne Sørensen*, CO-industri

Viceadministrerende direktør *Kim Graugaard*, DI

Underdirektør *Anders Søndergaard Larsen*, DI

Direktør *Peter Stenholm*, Dansk Byggeri
 Grubpeformand *Kim Lind Larsen*, 3F, Byggegruppen
 Departementschef *Peter Stensgaard Mørch*, Beskæftigelsesministeriet
 Kontorchef *Helle Osmer Clausen*, Beskæftigelsesministeriet

Intern organisering

FAOS havde ved årsskiftet 12 videnskabelige medarbejdere, 2 administrative medarbejdere samt et antal studentermedhjælpere. Med så mange medarbejdere, der er knyttet til og interesserer sig for samme forskningsområde, er der mulighed for en bred kontakthade til såvel forskere som praktikere, både nationalt og internationalt.

Internt er *arbejds møder* stadig et vigtigt omdrejningspunkt for organiseringen af arbejdet i FAOS. Det er her, vi orienterer hinanden om den enkeltes arbejde, om vigtige aktiviteter og i det hele taget sikrer en synergi i gruppen. Der har dog samtidig udviklet sig en supplerende styring, hvor medarbejderne samles i grupper omkring de tre til fire hovedområder under forskningsprogrammerne.

Ved siden af arbejds møderne afholdes et månedligt *internt seminar*, hvor aktuelle forskningsspørgsmål drøftes. Det vil ofte dreje sig om de projekter, som FAOS selv har igangsat, men det kan også være emner, hvor der hentes oplægsholdere udefra. I denne sammenhæng kan nævnes, at der er udviklet en fast evalueringsproces, der betyder, at forskningsprojekter bliver vurderet både før starten, under forløbet (ved de længerevarende projekter) og efter afslutningen.

Desuden holdes der ca. hvert andet år et *tredagesseminar* 'ude af huset' for alle medarbejdere. Her gøres der samlet status, og målene for den kommende periode kridtes op. Evalueringen og beslutningerne om det fremtidige arbejde foretages både gruppevis i forhold til forskningsprogrammets forskningsområder og individuelt i forhold til den enkelte medarbejder. Derudover følges evalueringerne op ved årlige medarbejderudviklingssamtaler.

FAOS har desuden en *medarbejderhåndbog*, som løbende evalueres og forbedres. Med en naturlig udskiftning af medarbejdere (særligt af studenter, som afslutter studierne) er det formålstjenstligt at lægge nogle retningslinjer for, hvad FAOS repræsenterer som arbejdsplads, så nyansatte får et indtryk af, hvilken virksomhedskultur de er på vej ind i. Samtidig repræsenterer en medarbejderhåndbog også det, vi som arbejdsplads bestræber os på at være, og den kan således være et kompas for vores personalepolitik og ledelse – ligesom forskningsprogrammet er ledestjernen for FAOS' forskning.

4 PUBLIKATIONER 2013

Forskningsnotater

Nr. 137: Forligsmuligheder på den smalle sti ud af krisen

Søren Kaj Andersen, Christian Lyhne Ibsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, december 2013

Nr. 136: Når man går foran – Gymnasieskolernes Lærereforenings deltagelse i OK13

Mikkel Mailand

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, november 2013

Nr. 135: Arbejdsgivernes politik og adfærd, lønmodtagernes alliancer og organisationsformer

Mikkel Mailand

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, september 2013

Nr. 134: Slowing down Social Europe? The role of coalitions and decision-making arenas. Summary report (report 5)

Mikkel Mailand, Jens Arnholtz

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, august 2013

Nr. 133: Med lockouter skal land bygges

Jesper Due, Jørgen Steen Madsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, april 2013

Nr. 132: HK/Danmark – Hovedorganisationsundersøgelse

Søren Kaj Andersen, Christian Lyhne Ibsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, april 2013

Videnskabelige artikler

Labour migrants from Central and Eastern Europe in the Nordic countries – Patterns of migration, working conditions and recruitment practices

Søren Kaj Andersen, Jens Arnholtz, Nana Wesley Hansen

Bidrag til rapport udgivet af Nordisk Ministerråd, København, 2013

The economic crisis: Testing employee relations

Steen E. Navrbjerg, Trine P. Larsen

Economic and Industrial Democracy, oktober 2013 (online version)

Public service employment relations in an era of austerity: The case of Denmark

Nana Wesley Hansen, Mikkel Mailand

European Journal of Industrial Relations, vol. 19, nr. 4, december 2013

Dealing with Alternatively Organized Workers: Recruitment and Retention Strategies among Danish Shop Stewards

Anna Ilsoe

Nordic Journal of Working Life Studies, vol. 3, nr. 4, november 2013

Labour market specific institutions and the working conditions of labour migrants: The case of Polish migrant labour in the Danish labour market

Jens Arnholtz, Nana Wesley Hansen

Economic and Industrial Democracy, vol. 34, nr. 3, august 2013

Sygefravær i Danmark – en vedholdende udfordring for alle involverede parter

Pernille Tangaard Andersen (Syddansk Universitet), Helle Holt (SFI), Trine P. Larsen (FAOS)

Tidsskrift for Arbejdsliv nr. 2, juni 2013

The Labor Market Regimes of Denmark and Norway – A Parting of the Ways?

Paul Gooderham (Norges Handelshøyskole), Steen E. Navrbjerg (FAOS), Karen M. Olsen (Norges Handelshøyskole), Christina Roe Steen (Norges Handelshøyskole)

Paper til ILERA European Congress 2013, Amsterdam, Holland, 20.-22. juni 2013

Is there a Danish model in retail? – Labour-management cooperation and its effects on recruitment and retention

Anna Ilsoe, Jonas Felbo-Kolding

Paper til ILERA European Congress 2013, Amsterdam, Holland, 20.-22. juni 2013

Coalition building, organisational inertia and variation by content – The struggle over European work and employment regulation

Mikkel Mailand, Jens Arnholtz

Paper til ILERA European Congress 2013, Amsterdam, Holland, 20.-22. juni 2013 og til SASE Conference, Milano, Italien, 27.-29. juli 2013

Importing Low Density Ideas to High Density Revitalisation

Jens Arnholtz (FAOS), Christian Lyhne Ibsen (FAOS), Flemming Ibsen (CARMA, Aalborg Universitet)

Paper til ILERA European Congress 2013, Amsterdam, Holland, 20.-22. juni 2013

The Concept of Power in Collective Bargaining Coordination

Christian Lyhne Ibsen

Paper til SASE Conference, Milano, Italien, 27.-29. juli 2013

Slowing down Social Europe? The struggle over work and employment regulation

Mikkel Mailand

Industrial Relations Journal, vol. 44, nr. 3, maj 2013

Udfordringen fra øst – Fagforeningsstrategier og den østeuropæiske arbejdskraft

Søren Kaj Andersen, Jens Arnholtz

Økonomi og Politik, årgang 86, nr. 1, april 2013

Gul eller Rød? Indførelsen af frit valg på organisationsmarkedet

Christian Lyhne Ibsen

Økonomi og Politik, årgang 86, nr. 1, april 2013

20 år med den danske model

Jesper Due, Jørgen Steen Madsen

Tidsskrift for Arbejdsliv nr. 1, marts 2013

Øvrige artikler

Det formelle medarbejderdemokratis tillidsskabende potentiale

Nana Wesley Hansen

Kritisk Debat, 77. udgave, 10. årgang, 15. december 2013

The Political Construction of Business Interests: Coordination, Growth, and Equality

Richard Deeg (Temple University, USA), Alberto Martinelli (University of Milan, Italy), Mikkel Mailand (FAOS)

Socio-Economic Review, vol. 11, nr. 4, oktober 2013

Stigning i organisationsgraden for andet år i træk

Jesper Due, Christian Lyhne Ibsen, Jørgen Steen Madsen

www.faos.dk 22. april 2013

Med lockouter skal land bygges

Jesper Due, Jørgen Steen Madsen

Weekendavisen 19. april 2013

Forskellen på offentlig og privat i den danske model

Jesper Due, Jørgen Steen Madsen

www.faos.dk 27. marts 2013

Smalle forlig fører ingen vegne

Mikkel Mailand

Politiken 18. marts 2013

Arbejdstidsspørgsmålet – en tilbagevendende knast i lærernes overenskomstforhandlinger

Mikkel Mailand, Nana Wesley Hansen

Fagbladet Folkeskolen 20. marts 2013

Bøger og rapporter

Kollektivt samarbejde under effektivisering

Nana Wesley Hansen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2013 (ph.d.-afhandling)

Consensus or coercion – Collective bargaining coordination and third party intervention

Christian Lyhne Ibsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2013 (ph.d.-afhandling)

Danske virksomheders brug af østeuropæisk arbejdskraft

Søren Kaj Andersen, Jonas Felbo-Kolding

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2013

Arbejdstilsynenes roller, strategier og redskaber i arbejdet mod sosial dumping: En nordisk pilotstudie

Line Eldring (Fafo), Kerstin Ahlberg (Stockholms Universitet) og Klaus Pedersen (FAOS)

Nordisk Ministerråd, København, 2013

2013

Denne publikation om FAOS' forskningsvirksomhed i 2013 indeholder en beretning om de aktiviteter, der er gennemført inden for de forskellige forskningsområder i forskningsprogrammet "De åbne markeder og den danske model".

FAOS

Forskningscenter for
Arbejdsmarkeds- og
Organisationsstudier

Sociologisk Institut
Københavns Universitet
Øster Farimagsgade 5
Postboks 2099
1014 København K
Tlf. 35 32 32 99
E-mail faos@sociology.ku.dk
www.faos.dk

SOCIOLOGISK INSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

ISBN 978-87-91833-89-2